

סנהדרין לג

משה שווערד

1. רש"י על סנהדרין דף לג/א

במומחה - יש בו כח לחזור, ולא מצי למימר ליה בעל דין מי יימר דטעמא בתרא דידך עבדינא, אבל בשאינו מומחה מצי אמר ליה מי יימר דטעמא בתרא דידך עיקר דילמא קמא עיקר ובהאי הוא דטעית: פטור מלשלם - אלמא מה שעשה עשוי, ומיהו פטור מלשלם דכיון דמומחה הוא מזלא בישא דההוא גברא גרם ליה למיטעי:

2. שערם מצויינים בהלכה

לא קשיא כאן במומחה כאן בשאינו מומחה. פרש"י במומחה יש בו כח לחזור, ולא מצי למימר ליה בעל דין, אנא כי טעמא קמא דידך עבדינא, אבל בשאינו מומחה מצי אמר ליה מי יימר דטעמא בתרא דידך עיקר, דילמא קמא עיקר, ובהאי הוא דטעית. והקשה בתשו' אבני נזר (חור"מ סי' ב מחודש ב) דא"כ טעה בדבר משנה נמי נימא הכי, ומפרש דודאי נאמן היין לומר טעיתי, רק במילתא דתליא בסברא יכול לומר לו מי יימר דטעמא בתרא עיקר כו', וע"כ הכא מיירי בחזור מצד הסברא, משא"כ בטועה בדבר משנה שאינו מצד הסברא, וכן בטועה בשיקול הדעת דסוגיא דעלמא אזיל כדאיך נמי לא תליא בסברא.

3. שערם מצויינים בהלכה

כאן שיש גדול הימנו בחכמה ובמנין. עי' בפ"י הר"ח דלא גרס בחכמה ובמנין. וכן בטור (חור"מ ריש סי' כה) לא גרס כן. ועי' במס'

4. שערם מצויינים בהלכה

ועי' ברא"ש (סי' ו) אם טועה בפסקי הגאונים, טועה בדבר משנה הוא כו'. וכבר הבאנו בקונט' תורת הלימוד וההוראה (אות ט) בשם התומים (חור"מ סי' כה ס"ק כב) דבמקום שהרמ"א הכריע ההלכה, מי שפוסק כנגדו הוי כטועה בדבר משנה, וכמו כן הפוסק כנגד הש"ך. ובתשו' צמח צדק [נקלשפורג, סי' ט] כתב, אחר שיצא לאור חיבור השו"ע והרמ"א ונתפשטו חיבוריהם בקרב כל ישראל, אין לנו אלא דבריהם. ובתשו' דברי חיים (ח"ב י"ד סי' מו) כתב, דכל גדולי דורינו אין בכחם להחיר מה שהרמ"א אסרו אפי' ממנהגא. וע"ע מה שהארכנו שם.

5. שערים מצויינים בהלכה

חדא דטועה בדבר משנה אתה, וטועה בדבר משנה חוזר, ועוד כו'. כתב הטור (חור"מ סי' כה) אם טעה בדבר פשוט, כגון דבר המפורש במשנה, בכל ענין חוזר כו', ואם הורה בבשר שהיא טריפה והאכילה על פיו לכלבים, איכא ג' שיטות, (א) שיטת הרמב"ם, בין נשא ונתן ביד, ובין לא נשא ונתן ביד, פטור הדיין, (ב) שיטת הרא"ש, דבכל ענין חייב הדיין, אפי' מומחים, ואפי' לא נשא ונתן ביד, (ג) שיטת הרמ"ה, דהיכא דלא נשא ונתן ביד פטור, ואם נשא ונתן ביד, אם הוא מומחה וגמיר וסביר וקבלוהו עליהו פטור, ואי לא חייב.

6. מרגליות הים

י. וכ"כ הראב"ד בספרו: כתוב שם (הסגולה ע' סד) הרו"ה, שמעתי משם חכם גדול מחכמי הדור שלפנינו דהאידנא לית לן טועה בשיקול הדעת שהרי כל ההלכות פסוקות בידנו או מן התלמוד או מן הגאונים ז"ל, ואני לא נראו לי דברים הללו כו', אמר אברהם ההיא עובדא לית בה טעותא כלל כדכתב הרב ז"ל ואמת אמר

7. מרגליות הים

מו. רש"י ד"ה טועה בדבר משנה אתה סתם משנה היא באלו טריפות נישלה האם שלה משרה, בחמו"ח כ' ק"ק אי הך סתם משנה היא קודם ר' טרפון האיך כתב רבי במשנה דבכורות ובא מעשה לפני חכמים והתירוהו מפני שאמר תודוס הרופא כו' תיפוק ליה דסתם משנה היא, ואי הך משנה אחר ר' טרפון אמאי קרי לר"ט טועה בדבר משנה כיון שעדיין לא נישנת משנה זו ולא נתחדשה הלכה אלא מהחיה מעשה ואילך, וי"ל דמה שאמר תודוס כו' לא אמר שמועתו בזהו עובדא דר"ט אלא ה"ק ובא מעשה לפני חכמים והתירוהו מפני שקבלו שאמר תודוס מימרא זו משנים קדמוניות וטעה ר"ט שלא שמעה הו"ל טועה בדבר משנה וחוזר, ומנ"ל דמימרת תודוס היא הלכה פסוקה שיקרא ר"ט עי"כ טועה בדבר משנה, שהרי סתם רבי באלו טריפות דברי תודוס אלו בלי שום מחלוקת.

8. מרגליות הים

ט. אטו אנן קטלי קניא באגמא אנן. שדה תבואה צריכים להרוש ולזרוע ורק אז יש תקוה לקצור, אבל קנים גדלים באגם מאליהם מבלי שיעמול אדם בנטיעתם, וכמו עשבי השדה. עמש"כ לק' ק"ב ב. ולכן חכמי התורה שסתיגעים על דבריה נקראים „מחצדי חקלא" הקוצרים את אשר זרעו, והוה שאמרו האם אנחנו לא יגענו בתורה וידעתנו בה היא כקנים העולים מאליהם, לא כן היא, מחצדי חקלא אנן ולכן הטועה בדברינו כטועה בדבר משנה, ובחור"ן כ'

9. מרגליות הים

יב. מעשה בפרה שניטלה האם שלה והאכילה ר' טרפון לבלבים כו'. לכאורה מפליא איך נעלם מר' טרפון הלכה ברורה דניטל האם כשרה וכ' באגודת אוזב ח"ב (ס"ז ע"ג) דר"ט סבר שדוקא ניטל כשרה ולא ניקב כמ"ש הרמ"א בסי' מ"ה וחייש ר' טרפון שבאותה פרה שבאה לפניו השאלה שמא ניטל מעט מעט דהיינו שנקבה [כמ"ש המחבר בר"ס מ"ד לענין כוליא שהקטינה דדוקא בידיעין שהקטינה בתולדה, ומש"ה אינה כשרה בניטלו הכליות רק כשידיעין שנטלה כן] נמצא שכבר נטרפה ואין טריפה חוזר לכשרות, וההלכה שניטלה האם כשרה לדעת ר"ט זהו רק כשידיעין שניטלה בפעם אחת, וחכמים סוברים דלא מחזקינן ריעותא וכל שבא לפנינו בחסרון האם כשרה כו', ובהגה שם שכעין זה כתב הב"ח בתשובה סי' קנ"ו עיי"ש.

10. מרגליות הים

יח. רב חסדא אמר כאן שנו"ג ביד כו'. בחזר"ן א"ת אמאי קי"ל כר"ח בשלא נר"ג ביד פטור מתשלומין והא קי"ל כר"מ ודאין דינא דגרמי, ותי' הריא"ף דבדין מומחה לא דייגינן דינא דגרמי הווכיח הרמב"ן ז"ל כדבריו דר"ה אית ליה כר"מ כו' אלא משום דדיין מצוה קא עביד דכתיב בצדק תשפוט עמיתך אלא דלביה אנסיה למטעי כו', ובשור"ת בית יצחק אר"ח ס"ס קי"ג כ' דגבי טימא את הטחור היינו שזאת היתה ההוראה שנו"ג ביד אבל אם מקודם הורה שזה טמא הרי הבעלים אסחי דעתיהו ואיפסל בהיסח הדעת ע' פסחים ל"ד, ואם אח"כ נר"ג ביד כבר טימא את הפסול ולא הויק לבעלים, ואפסול מחשבה הרי אינו משלם, אמנם יעוין במגניי שלמה פסחים שם לתוד"ה לתורה פסול הגוף שהיסח הדעת אינו פוסל בתרומה רק בקדשים.

11. גמרא הלכה ברורה

ב. גירסת הרי"ף בדבריו רב יוסף. לרי"ף גירסא אחרת בסוגיה, לפיה קושית הגמרא על רב יוסף היא "ומומחה מי משלם, והקתני סיפא ואם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם". לדבריו, רב יוסף מעמיד את משנתנו בהדיוט שטעה, לכן מחזירים את דינו מפני שאין בו כח להעמיד את דבריו. לעומת זאת, הרישא דבכורות עוסקת במומחה שדינו חזק יותר, ולכן אין אפשרות להחזיר את פסקו. כך מבאר הר"ן (ד"ה אבל הרי"אף). קושית הגמרא על רב יוסף היא מדוע המומחה משלם והרי בסיפא מפורש שמומחה פטור. קנשי זה מתרץ רב נחמן ותולה את הדין בשאלה אם יש גדול ממנו. מדברי בעל ההשלמה (פרק ראשון סי' ג) נראה שהוא מפרש כי לדברי הרי"ף אם אין גדול ממנו משלם, והיינו רישא דבכורות, ואם יש גדול ממנו פטור מלשלם. אולם הרמב"ן במלחמת ה', הרא"ש והר"ן כותבים במפורש להיפך, שלדעת הרי"ף אם יש גדול ממנו חייב לשלם, והיינו רישא דבכורות, ואם אין גדול ממנו פטור.

טעות הדיינים

א. שיטת רב יוסף ורב נחמן. לפי גירסתנו בסוגיה מעמיד רב יוסף את משנתנו במומחה שטעה, עליו אמרו שדינו חוזר, ואילו המשנה בבכורות עוסקת בהדיית שטעה, עליו אמרו שדינו דין ומשלם מביתו. התוד"ה כאן מעירים שהדברים אמורים בטועה בשיקול הדעת, אולם בטועה בדבר משנה מודה רב יוסף שתמיד הדין חוזר. הגמרא מקשה על רב יוסף מהסיפא בבכורות שם למדנו שאין הדין חוזר במומחה, ומתיר רב נחמן שיש לחלק בין מי שיש גדול ממנו לבין מי שאין גדול ממנו.

בעל המאור כותב שרב נחמן בא לפרש את דברי רב יוסף ולא לחלוק עליו. הנמוקי יוסף מדייק זאת מלשון הגמרא שאינה נוקטת את דברי רב נחמן בלשון "אלא", מכאן שאינו מתיר תרוץ חדש, וכך משמע גם מלשון המאירי והר"ן.

מדברי רב נחמן לא נתבאר איזו משנה הוא מעמיד במי שיש גדול ממנו, ואיזו משנה במומחה שאין גדול ממנו.

רש"י מפרש שמשנתנו עוסקת במומחה שיש גדול ממנו, וכגון ששואלים את אותו גדול ואף הוא סובר שהדין טעה, בכגון זה יש בכחו של הדיין עצמו להחזיר את הדין מכיון שהגדול מסייעו. אבל המשנה בבכורות עוסקת במומחה שאין גדול ממנו, והוא לבור חוזר בו. בכגון זה יכול בעל הדין לטעון שדוקא הפסק הראשון הוא הנכון, לפיכך אי אפשר להחזיר את הדין, כך מפרשים גם הרא"ש ובעל העיטור (אות פ פסק דין, דף עט, ב). ראייה לפירוש זה מביאים בעל העיטור והרמ"ה (בפיסקא הראשונה בסוגייתנו) מהמשנה בעדיות (א, ה), שם למדנו: "אין כ"ד יכול לבטל דברי כ"ד חבירו א"כ היה גדול ממנו בחכמה ובמנין". מכאן שהגדול יכול לבטל פסקו של קטן ממנו.

בספר המכריע (סי' לב) מקשה על פירוש זה לפיו כל האמור שחוזר היינו במומחה, וקשה מדוע בהדיית שטעה אין הדין חוזר, והרי בודאי יש גדול ממנו. הרא"ש מתיר שקנס חכמים הוא בהדיית שיהא דינו דין וישלם מביתו מפני שישב לדון יחיד. ובדומה לזה כותב גם הרמ"ה שם.

גם בעל המאור מפרש כרש"י, אולם לדעתו החזרת הדין במומחה שטעה הוא משום פסידא דבעל דין, מפני שהמומחה פטור מלשלם. אולם בהדיית שחייב לשלם אם טעה, אין פסידא לבעל הדין וממילא אין צורך להחזיר את הדין. עם זאת, דוקא כאשר יש גדול המחזיק בפסקו מחזירים את דינו של המומחה, אולם כאשר אין גדול ממנו אע"פ שיש פסידא לבעל הדין אין מחזירים את הדין, מפני שבעל הדין השני יכול לטעון כשם שהדין מודה שטעה בפסק הראשון, שמא טועה הוא גם בשני.

לשיטת בעל המאור אין מקום לקושית המכריע, שהרי בהדיית לא שייך כלל להחזיר את הדין, מפני שהדיית משלם ואין פסידא לבעל הדין.

ט. הגדרת הטעות בדבר משנה ובשיקול הדעת. בגמרא מבואר שטעות אפילו בדברי האמוראים האחרונים נחשבת לטעות בדבר משנה אם אין שום מחלוקת בדבר וההכרעה ברורה. בעל המאור מגדיר שאם היתה הטעות בדבר המתברר מן המשנה או מן הגמרא במפורש ובלי שום ספק היא נחשבת לטעות בדבר משנה. הר"ה מביא דעה של חכם אחד מהדור שלפניו, לפיה לא היה בזמנו קיום לדין של טעות בשיקול הדעת כיון שכל ההלכות היו פסוקות בידיהם מהגמרא או מהגאונים ולכן יש לכל הטעויות דין של טועה בדבר משנה. אמנם הר"ה חולק וסובר שטעות בפסקים של הגאונים נחשבת לטעות בשיקול הדעת, אבל הראב"ד מסכים לדעה של אותו חכם כי אין לחלוק על הגאונים אלא מקושיה מפורסמת.

הרא"ש מרחיב את ההגדרה של טעות בדבר משנה. לדבריו היא כוללת כל פסיקה בניגוד לחכמים אפילו הם מאוחרים, אם פסיקתם מקובלת על הדיין הוה, אולם אין למנוע את הדיין מלחלוק מסברה על פסיקתם כי "פתח בדורו כשמואל בדורו" ורק על הש"ס לאחר שסודר ע"י רבינא ורב אשי אין לחלוק.

ה. הקשר של חיוב הדיינים לדינא דגרמי. במסכת בכורות (דף כח, ב) שואלת הגמרא על דברי המשנה "דן את הדין וכו'": "לימא מתניתין כרבי מאיר", שדן דינא דגרמי, לכן חייב הדיין לשלם טעותו, אע"פ שלא עשה מעשה. ומתוך רב אילעא בשם רב שמדובר בדיין שנטל ונתן ביד, לכן חייב לשלם אפילו לדעת חכמים שאינם דנים דינא דגרמי. הרו"ה והרא"ש בסוגייתנו מוכיחים מכאן שאין הלכה כרב חסדא, שהרי דוקא לפי רבנן מעמידים את המשנה בכגון שנטל ונתן ביד, אבל לר' מאיר מתפרשת המשנה שם גם בלי שנטל ונתן ביד. דברי רב חסדא בסוגייתנו הם, איפוא, אליבא דרבנן, ומתוך שהלכה כרבי מאיר ולא כרבנן, ממילא אין הלכה כרב חסדא. אמנם, הרי"ף סובר שדברי רב חסדא אמורים גם לדעת רבי מאיר, שכן אף הוא דן דינא דגרמי רק בנוזקין, אבל בדיין שטעה הכל מודים שאין לחייבו מצד דינא דגרמי, מפני שאם לא כן, לא ימצא מי שיתרצה לשבת בדין. נראה שיש לפרש לפי דבריו, שזוהי גם המסקנה במסכת בכורות שלאחר שמיישבים את המשנה לפי חכמים, ניתן להסביר כך את המשנה גם לפי רבי מאיר: כך מפרש הרמב"ן את שיטת הרי"ף. אכן לפי פירושי הרמב"ן, הרי"ף והרמ"ה, מהלך הדברים לרב חסדא הוא, שאם אינו נותן ביד יש להחזיר את הדין מפני שאינו אלים דיו, ולפי זה אין סתירה ישירה לגמרא בבכורות, שכן אפשר שרבי מאיר אמנם מחייב את הדיין לשלם מצד דינא דגרמי, אולם רב חסדא מחדש שהדין חוזר, וממילא אין הדיין צריך לשלם.

מאידך, מפרשים התוספות במסכת ב"ק (ק, א ד"ה טיהר את הטמא) שהגמרא בבכורות היא בשיטת רב ששת אשר לדעתו בכל טעות של שיקול הדעת אין מחזירים את הדין, ומשום כך אמרו שלדעת רבי מאיר הדיין משלם, אבל לרב חסדא שהדין חוזר, ממילא הדיין פטור גם לפי רבי מאיר.

הרמב"ן ורבינו יונה מביאים ראיה לשיטת הרי"ף מדברי הגמרא בסוגייתנו שכל האומר פטור אתה, הרי הוא כנוטל ונותן ביד, ולכאורה דברים אלו מתפרשים רק אליבא דרבי מאיר שמחייב דינא דגרמי, אך לא לרבנן. מכאן, שהגמרא דנה על דברי רב חסדא אליבא דרבי מאיר.

לעומתם כותב הרא"ש שאין זו ראיה מפני שאם אין מחזירים את הדין אין לדונו דינא דגרמי אלא בתור מזיק בידים, בדומה למפגל בקודשים הגדון כמזיק בידים, למרות שמזיק ע"י מחשבה.

להלכה פוסק הרי"ף בטעות בשיקול הדעת כרב חסדא, מפני שבמסקנת הסוגיה מצינו שרבינא מתיר את שיטתו, וכן משום שהגמרא בבכורות במסקנתה מפרשת את המשנה שם כנוטל ונתן ביד.

מאידך פוסקים הרו"ה והרא"ש כרב ששת, והם לשיטתם שרב חסדא כרבנן, וההלכה כרבי מאיר, וכך פוסקים גם רב האי גאון (המובא ברז"ה) והרי"ד (בספר המכריע). הרמ"ה, למרות שמפרש את שיטת רב חסדא אליבא דרבי מאיר, פוסק כרב ששת, מפני שסוגיות הגמרא בכמה מקומות כמותו, ועוד, שבגמרא לעיל (ו, א) מעמידים את המשנה בבכורות בטועה בשיקול הדעת כרב ששת, ולא מזכירים שמדובר דוקא בנוטל ונותן ביד כדברי רב חסדא, מכאן שאין הלכה כמותו. כך כותב גם בעל העיטור, המוסיף שרב

15. מרגליות הים

א. ואין מחזירין לחובה, לזכות שהיא חובה בו, יעוין אפנת פענח חנינא (מ"א ע"ג) שחקר היכא דחבע"ד פטור אותו מגלות מחמת שהוא בגדר קרוב למזיד, ואז הדין שגואל הדם יכול להרגו ע' הל' רוצח פ"ו ח"ד, ואח"כ חזרו בהם דחייב גלות א"כ שוב יהיה זה זכות דשוב אין גוה"ד רשאי להרגו איך הדין אם מחזירין אותו או לא כ' עיי"ש.

16. תוספות מסכת סנהדרין דף לג עמוד ב ד"ה שעירבן עם

שעירבן עם פירותיו - הקשה רבינו אפרים לא יהא אלא כמטמא בידים דתנן בפ' הניזקין (גיטין ד' נב:): המטמא והמדמע והמנסך בשוגג פטור והא נמי בשוגג הוא ובשלמא לחזקיה דאמר התם (דף נג.) אחד שוגג ואחד מזיד חייב ומה טעם אמרו בשוגג פטור כדי שיודיעו וגבי חכם בעל הוראה אין לפטור מטעם כדי שיודיעו דכי נמי מחייבת ליה מודע ליה אלא לר' יוחנן דאמר דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד פטור ומה טעם אמרו במזיד חייב שלא יהיה כל אחד ואחד מטמא טהרותיו של חברו ואומר פטור אני הכא לא שייך לחייב מהאי טעמא מיהו למאי דמוקי במסקנא שנטל ונתן ביד יש לחייב כמו מזיד דלמה לו לאדם ליטול וליתן ביד אבל למאי דסבירא ליה מעיקרא שעירבן בעה"ב קשה וי"ל דמכל מקום חשיב כמו מזיד שהיה לו לחכם לדקדק בהוראתו ולידע שבעה"ב יערב.

17. מרגליות הים

ד. ת"ר מנין ליוצא מב"ד חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות מנין שמחזירין אותו בו. בסה"ק כ' צ"ע למ"ל קרא על זה פשיטא וכי גרע מד"מ דקיי"ל מחזירין לזכות כו. ונראה דמירי בסנהדרין של כ"ג שהיו עשרה מזכין וי"ג מחייבין וגמרו דינו ע"פ ג' מחייבין ואח"כ אמר אחד מן המחייבים יש לי ללמד עליו זכות, ועתה יהיו י"א מזכים וי"ב מחייבים, נמצא שגם עתה רוב הסנהדרין הם מחייבין רק ליכא שנים לנטות לרעה ע"פ שנים, והוי ס"ד דנהי שאין מטין לחובה ע"פ אחד היינו קודם גמ"ד אבל אם כבר גמרו סד"א שאין מחזירין רק אם יהיו שנים חזרין מדבריהם, שלא ישאר רוב מחייבים, אבל אם גם אחרי התורה של אחד נשאר רוב מחייב אז אין מחזירין הדין על זה איצטריך קרא שכן מחזירין, וזהו שהדגישו ונקטו ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות כלומר אפי' אם לא יותר מאחד שעדיין נשאר רוב מחייב ואעפ"כ מחזירין אותו, ולא נקטו פוטרין לפי שעדיין אינו פטור רק יוסיפו דיינים, והנה בכה"ג כשיצא מהב"ד וכאי אחרי שהיו י"ב מזכין וי"א מחייבין ואמר אחד מן המזכין יש לי ללמד חובה ויהיו להיפוך י"ב מחייבין וי"א מזכין אין מחזירין אותו להוסיף דיינים ולכך לא נקטו אין מחייבין אותו, דבלא"ה א"א לחייבו ע"פ אחד שרבה לחובה, ועפ"ז אתי שפיר מ"ש ר"ש בר אשי וחילופו למסית היינו דמחזירין לחוב ולא לזכות שקשה אטו משום שנאשם בהסתה יהרגו אותו אף שנודע לחברי הב"ד שטעו בדין א"כ יהרגוהו בלא ב"ד כלל ולמה דנים אותו, ולהאמור במסית הוה חילופא בכה"ג שעדיין נשאר רוב

מחייבין רק שאין כי אם אחד יותר לחיוב מלפטור כיון שגמרו דינו אין מחזירין אותו בכה"ג דעדיין רוב מחייבים אבל אם רובם של סנהדרין אמרו שטעו וודאי לא קטלו גם את הנאשם בהסתה.

18. ספר מנחת חינוך - מצוה תסב - אות יב

[יב] והמסית מפני חומר העון יש כמה דברים שחמור מכל דיני נפשות, אין צריך התראה גמורה, ומכמינין לו עדים כמו שמבואר כאן. ובר"מ פי"א מסנהדרין הל' ה' מבואר עוד מהש"ס סנהדרין ל"ג ע"ב, דאם יצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חוב מחזירין אותו, יצא חייב ואמר אחד יש לי ללמד זכות אין מחזירין אותו, ובדיני נפשות הוא להיפך עי"ש. ואין טוענין למסית, ומושיבין בדינו זקן וסריס ומי שאין לו בנים שהם אכזרים, מה שאין כן בכל דיני נפשות, כי גדול עונו וילפינן מקרא לא תחמול וגו'. **ועיין בספר משנת חכמים סי' כ"ז [יבין שמועה סק"א] שכתב, כמו בכל דיני נפשות דאין מחזירין לחובה מלאו דצדיק אל תהרוג וגו', מ"מ אם טעו בדבר שהצדוקים מודים [מחזירין לחובה, הוא הדין לענין מסית אם טעו בדבר המפורש בתורה] מחזירים לזכות, מכל שכן מדיני נפשות. ודבריו ברורים, דלא הוי דין כלל בטעו בדבר מפורש שהצדוקים מודים, וזה ברור. ונראה דשאר ענינים שמבוארים בדיני נפשות להקל, עיין בפרק אחד דיני ממונות, נוהגים גבי מסית, ואין לנו רק מה שמפורש בש"ס ומבואר בר"מ פי"א מסנהדרין. ודבר ברור דכל זה דוקא במסית דגדול עונו וכו', אבל המוסת דאדבא עבירתו קיל מכל עובד עבודה זרה בעצמו, כיון דניסת, א"כ אם אבה ושמע בודאי צריך התראה גמורה ככל שאר דיני נפשות, והלאו הוא לא תאבה ולא תשמע, ויש לו כל הקולות כמו בכל דיני נפשות, ודבר פשוט הוא ולא ניתן לכתוב מרוב הפשטות. והלאוין האלו לא תאבה וגו', אעפ"י שנכלל בהם דינים אחרים כמו שכתבתי לעיל במצוות הקודמות, [תנ"ז- תס"א], הם. לאוים שניתנו לאזהרת מיתת בית דין ג"כ, עיין ברמב"ן:**

19. רשימות שיעורים

דף לג: גמ'. והוא שטעה בדבר שאין הצדוקים מודים בו אבל טעה בדבר שהצדוקין מודין בו זיל קרי בי רב הוא.

ופרש"י (בד"ה זיל קרי) וז"ל תינוקת של בית רבן יודעים שאינו כלום והדר עכ"ל. ונראה דכשטעה בדבר שהצדוקים מודים בו לא חל חלות שם הוראה כלל, וכדחזינן מדין פר העלם דבר של ציבור שמביאין על הוראה מוטעת אבל אם טעו בדבר שהצדוקים מודים בו אין מביאין פר העלם דבר דלא חל ע"ז חלות שם שגגת הוראה ואינה הוראה מוטעת כלל, דלא חל בזה שם הוראה כלל.

20. מרגליות הים

יא. ובקובץ תורני הפרדס שנה י"ז סי' יב כתב הגר"י ריונברג לבאר נקטם טעו בנואף ונואפת דהנה ידוע שזמן ביאת הזכר לחייב עליה היא מבין תשע ויום אחד, פחות מכך אין ביאתו ביאה לחייב הנבעלת לו, וזמן בגרות הנקבה לביאה שיחייב בועלה הוא מבת שלש שנים ויום אחד. והנה שיעורים אלו אינם מפורשים בתורה רק מהלמ"מ ע' פיהמ"ש נדה פ"ה מ"ד, אמנם הם מיוסדים בטבע כדילפו ס"ט ב מהמציאות בדורות הראשונים ופחותה מבת ג' בתוליה חוזרין, והנה אם טעה ב"ד והשוה זמן ביאת הנקבה עם זמן ביאת הזכר

לומר שמחויבין על ביאתה רק בהיותה למעלה מבית תשע והואיל
 שהיא בגיל למטה מכן זיכה את הנואף, יש להסתפק אי הוי כדבר
 שאין הצדוקים מודים בו מאחר שאין זה מפורש בכתוב ואינו חוזר,
 או לפי שזהו ענין טבעי הרי זה כמפורש, וזו בעיא דרחב"א טעה
 בנואף ונואפת שהשוה הנואפת להנואף מהו, נמצא שעיקר הטעות
 היה בנואפת רק שנמשך מזה טעות בעיקר הדין גבי נואף שזוהו
 כאלו בא על פחותה מבית שלש וע"ז השיב לו אדמוקרר יקיד על
 קוץ קרר וצלי ר"ל בעת שהאש דולקת זיל קוץ קרר אף שעדיין
 לא נגמר גידול הקרא כראוי ואלמלא היתה האש דולקת לא היה
 חותך עוד הקרא והיה מניחו לגדל עוד, אך בהיות האש דולקת הוא
 ממחר לקוץ אותו אף טרם שגדל כל צרכו, וזה המשל הוא כעין
 שנקטו בסוטה י' אהי בקרי ואיתונא בבוצינא (וזהו כגירסת הערוך
 אדמוקדן קרי, וע' אור הנעלם בשם כת"י במאסף סיני כרך ט"ו, ע' קצג)
 ור"ל בעת שאש התאורה בוערת בו נוח לו לזנות גם עם קטנה היינן
 בת ג' אף שאינה גדולה ולא הגיעה לתשע, וכיון שזהו בטבע אם
 זיכה את הנואף בטעות שהיה סובר שכיון שהיא פחותה מתשע
 שנים אין ביאתה כלום להתחייב על ידה, הכל יודעין שאין זה כלום
 וחוזר, והיינו דקאמר איתמר נמי אר"א אר"י טעה בנואף והיינו
 כנ"ל חוזר, וקאמר עוד אלא שהשוה הנואף והנואפת היכי משכחת

א. רש"י על סנהדרין דף לג/א

הלכה חמורך טרפון – [1] כלומר צריך אני למכור את חמורי ולהחזיר פרה לבעלים:

• רש"ש על סנהדרין דף לג/א

רש"י ד"ה הלכה חמורך. למכור את חמורי כו'. **בנדרים (ס ב) איתא דעשיר גדול היה**

ב. בן יהוידע על סנהדרין דף לג/א

הלכה חמורך טרפון. עיין רש"י ז"ל. וקשא והלא רבי טרפון עשיר גדול היה ויש לו מעות הרבה לשלם ואינו
 נצרך למכור חמורו, ועוד למה נקיט חמור לנקוט בהמה אחרת או חפץ אחר. [2] ונ"ל בס"ד זכונתו למכור
 חמורו ממש ולשלם, כדי שיהיה דבר זה בזכרונו ולא ישכחנו, ובזה עושה סייג לעצמו שלא יורה שום
 דבר מדעתו, ולכן חשב בדעתו למכור חמורו החשוב שהוא מיוחד לו לרכוב עליו תמיד כשיצטרך לרכוב.
 [3] ועוד נ"ל בס"ד נקיט כן לשון מליצה, כי באמת היא לא שמע מרביתו כלום בדבר זה דנטלה האם, ולא למד
 בנטלה האם דטרפה, וכעת ששאלו אותו נסתפק בדבר אם תחיה, והטריף משום דספיקא דאורייתא לחומרא,
 ולכך אזיל לחומרא, ועתה שנודע לו דמן הדין כשרה, אמר בלשון מליצה, הלכה חמורך טרפון, כלומר החומרא
 שחששת בעבורה, הלכה והפסידה את החמור שלך, או רצה לומר הלכה לאיבוד החומרה שלך, שאין לה
 מקום לחול. [4] או יובן בס"ד על פי מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים, שנקרא טרפון מלשון טרף נתן
 ליראיו [תהלים קי"א ה'] ע"ש, וכן כאן אמר טרפון לשון טרפות, ר"ל הטרפות שהטרפת הוליכה מידך החמור
 שלך, שבה אתה חייב לשלם דמי הבהמה שהטרפת אותה:

ג. שו"ת חתם סופר חלק ח"ז תשובה כז - סנהדרין ל"ג ע"א סוגיא דשיקול הדעת:

הלכה חמורך טרפון. [5] נראה דרצה להורות הלכה למעשה לתלמידים שאם לא ירצה לשלם מרצונו יגבה
 ב"ד מחמורו על כרחו שלא יאמרו לפנים משורת הדין רוצה לשלם, על כן אמר הלכה חמורך. ואמר

"טרפון" ולא אמר סתם הלכה חמור, כינה את עצמו בלשון טרפון המטריף הכשרות, ללמוד לתלמידים דלא מיבעיא אם התיר האסור דצריך לשלם מביתו ההפסד שעי"ז, משום דמקרי מזיק טפי כמ"ש תוס' לקמן סוף ד"ה שעירבן, שיש לו לחכם לדקדק בהוראתו שלא להתיר האיסור, וזה אין לו להאשים הבעה"ב שעירבן ולומר לא ה' לו למהר כל כך, דכיון שהמורה התיר ס"ל בוודאי דקדק יפה ומשו"ה ישלם, אבל טרפון שהטריף הוה אמינא כך דרכו של מורה להחמיר, וסברא זו כתבו תוס' ריש מס' ביצה גבי כח דהתירא עדיף [ב' ע"ב] וא"כ הדיין לא פשע כל כך והבעה"ב לא ה' לו למהר וה"ל לאסוקי דעתי אולי המורה מיהר להחמיר, וקמ"ל ר' טרפון אפ"ה צריך לשלם:

ד. ספר עדות בישראל - מסכת בכורות

כ"ח ב' הלכה המורך טרפון. ידידי המנוח ר' יעקב איש הורוויטץ מעיר

שעברשין אמר לי בדרך אפשר, שעל זה נקרא שמו ר' טרפון בכל מקום כמו שקרא לעצמו על שהטריף את הפרה בחנם — והוא על דרך שהביא בסדר הדורות סתו"א אות יו"ד אבא יוסי בשם שארית יוסף שר' יוסי החורם נקרא כן על שם הלכה הראשונה שלו שהובאה בבית המדרש, אין חרום אלא שכוחל שתי עיניו כאחת לקמן מ"ג ב' — ואפשר כעין רא' לדבריו מנדרים מ"ב, א' דקאמר אוי לטרפון שזה הורגו, ושכר' ההוא גברא אף שלא הכירו מעולם, ואם טרפון שם העצמי למה שבק', דהא כמה טרפון איכא בשוקא, אלא שזה שם התואר לחכם המטריף במקום שיש מכשירין ולכן שבק', דכיון שנתברר לההוא גברא שהוא מחכמי הדור ידע האמת דלאו הוא גנב', ויעויין חולין מ"ח, ב', רבנן טרופאי, ואפשר להוסיף בכגון זה, ר' אבא בר ממל, ע"ש הלכה הראשונה שלו בב"ב ס"ז, ב', מאי ממל א"ר אבא בר ממל, מפרכתא — אבל צ"ע דבנויר נ"ו, ב', מצינו תנא ר' יהושע בר ממל, ובקידושין ט' א', נזכר אמורא ר"ז בר ממל — וכן רב גידל, על מאמר ראשון שלו שאמר ביומא ס"ט, ב', שגידלו בשם המפורש, עם שכמה גידל עצמיים היו, כפסחים ק"ז א', אפשר שמן שם התואר של רב גידל הראשון נעשו אח"כ שמות עצמיים.

וכן ברב ספרא אפשר על שאמר בראשונה בקידושין למ"ד א', למה נקראו הראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה, ובב"מ כ"ה, א', א"ר יצחק מגדלאה והוא שעשוין כמגדלים, לחלק בינו ובין ר' יצחק סתמא דשמעתא שהוא ר' יצחק בר אחא כפסחים ק"ד, ובסוטה מ"ו, א', א"ר חנין חן מקום על יושביו, וכבר העיר בהגהת מהר"ץ חיות בברכות ג"ג, ב', שנקרא ר' זיואי על שאמר שמן אינו מעכב שה' זיוותן בלא שמן, ור' זילאי על שה' השמן זול אצלו לשופכו ולסוכו על הידים ואמר שמן מעכב, ור' זוהמאי על שאמר כשם שמזהם וכו', ויעויין ברבא ויקרא פ' כ"ג שר' אלעזר בן חסמא נקרא כן על שנתחסם ונתחזק, ובסדר הדורות סתו"א אות שי"ן ר' שמלאי דבירא, אפשר על שדרש מפסוק וכדברך עשיתי נקרא כן ומוזה ידעו מאיזה ר' שמלאי מדברים, כי זה שדרש מפסוק וכדברך, היו מכירים אותו, ושם באות יו"ד, ר' יוחנן מלחשך שנוולד מלחש כיומא פ"ב, א', ובעיקר מליצת לשון „הלכה חמורך טרפון“ אין לפרשה כי — לדעתו, קודם שפטר ר' עקיבא מטעם מומחה לב"ד — הוצרך למכור חמורו, כדי שיהא לו במה לשלם בעבור הפרה שהטריף חנם, דהא ר"ט עשיר גדול ה', כנדרים מ"ב, א', וכדאיתא במסכת כלה, אלא אפשר לפרשו בג' אופנים, א', חמור כינוי לתלמיד חכם כפירש"י בחומש פ' ויחי על פסוק יששכר חמור גרם, והיינו על דרך צחות „הלכה חכמתך“, ב', דלעיל ה', ב', שוכו פטרי

חמורים להתקדש בבכורה מפני שסייעו להרוויח ממון לישראל, ומפני שהוא הפסיד ממון ישראל בחנם, אמר הלכה חמורך, שהלכה ממנו מדת החמור שדרכה להרוויח ממון לישראל ולא להפסידם. ג', אפשר דחמורו של ר' טרפון הכהן הי' פטר חמור שניתן לו במתנות כהונה מישראל, יעויין לעיל י"א. א', וסבירא לי' כאחרים סוטה כ"ב, א', דכל שלא שימש ת"ח מיקרי ע"ה, וכשנודע לר"ס שחסר לו שימוש ת"ח במה שלא ידע ממאמר תודוס הרופא, אמר על עצמו הלכה חמורך שצריך להחזיר את הפטר חמור לבעליו שיתנהו לכהן ת"ח. דאסור ליתן מתנות לכהן ע"ה, כחולין ק"ל, ב', והשיבו ר' עקיבא, שפטור אפילו מלשלם דמי הפרה, מטעם שהוא מומחה, ומכל שכן שלא יכנס ח"ו בסוג ע"ה, להפסיד חמורו בשביל חסרון בקיאות בדין אחד, ולפי"ז ניחא מה דאמרינן בסנהדרין ל"ג, שהיו לר' עקיבא כמה טעמים לפטור את ר' טרפון מלשלם, וחדא מתרי ותלתא טעמי נקיט, וקשיא, למה פירש בהדיא דווקא טעם מומחה לב"ד, אלא להפיס דעתו שרצה בענוותנותו להכניס עצמו לסוג ע"ה, והשיבו, אדרבה, מומחה לב"ד אתה.